

[7, с. 185,193]. Окрім цього, Венеціанська комісія вважає, що розвиток інституту конституційної скарги на високому рівні в більшості країн світу може сприяти зменшенню завантаженості Європейського Суду з прав людини, що матиме наслідком його ефективнішу діяльність у розгляді справ [1].

Отже, в сучасних умовах, за яких відбувається утвердження європейських цінностей та правосвідомості, реалізація прав і свобод людини і громадянина є надзвичайно важливою, без яких не може існувати справжня демократична та правова держава. Тому інститут конституційної скарги є надзвичайно актуальним в Україні як один з найефективніших юридичних засобів захисту фундаментальних прав і свобод особи, втілення конституційних цінностей у національний правопорядок. До того ж, інститут конституційної скарги, неодноразово довів свою ефективність в інших країнах, де він був раніше запроваджений, за умови належного нормативно-правового забезпечення.

### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Висновок "Про конституційну ситуацію в Україні. Європейська Комісія за демократію через право (Венеціанська комісія). URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994\\_a36](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a36)
2. Добродумов П. А. Индивидуальная конституционная жалоба в механизме защиты прав человека / П. А. Добродумов // Роль гражданского общества, социального и правового государства в защите и реализации прав человека : материалы Второй межвузовской научно-практической конференции / Белорусский институт правоведения. – Гродно, 2012. – С. 6-8.
3. Конституція України від 28 червня 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
4. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з питань запровадження конституційної скарги в Україні. Гультай Михайло. Перспективи запровадження інституту конституційної скарги в правову систему України – 186 с.
5. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2136-19/page>.
6. Програма «нове правосуддя» центр конституційних ініціатив звіт з моніторингу діяльності конституційного суду України щодо розгляду конституційних скарг у 2019р. URL: <https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/Zvit-z-monitoringu-diyalnosti-Konstitutsijnogo-Sudu-Ukrayini-shhodo-rozglyadu-konstitutsijnih-skarg.pdf>
7. Функціональні характеристики інституту конституційної скарги та модель його впровадження в Україні/ М. Гультай // Вісник Конституційного Суду України. – 2011. – № 4-5. – С. 185-193. – URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis\\_nbuv/cgiirbis\\_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP\\_meta&C21COM=S&\\_S21P03=FILE=&\\_S21STR=Vksu\\_2011\\_4-5\\_26](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&_S21P03=FILE=&_S21STR=Vksu_2011_4-5_26)

**І.І.Циліорик**  
асистент, кафедри КПП, ІППО  
**О.А.Груб'як**  
студент ІППО

### ПОНЯТТЯ І РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

У сучасних умовах державотворення, а саме формуванні правової держави та становленні громадянського суспільства в Україні, проведенні політики європейської інтеграції суттєво підвищується роль принципу змагальності у кримінальному судочинстві. Адже першочерговим завданням кримінального процесуального законодавства є створення механізму реального захисту прав та законних інтересів учасників кримінального провадження, а практичне застосування цього можливе лише в умовах ривності суб'єктів, тобто, змагальної моделі кримінального судочинства.

Історія показує, що принцип змагальної побудови кримінального процесу є глибоко демократичним, саме тому в кожній цивілізованій країні судовий розгляд побудований на змагальних засадах. У ньому велика увага приділяється забезпеченню права на судовий захист, гарантіям ефективного та справедливого правосуддя.

Проблеми змагальності кримінального процесу завжди посідали одне з найбільш усталених місць у теорії кримінального процесу, що вплинуло на неоднозначність підходів до розуміння сутності самого поняття. Змагальність досліджується науковцями і як принцип (засада) кримінального судочинства, і як порядок побудови процесу, і як сукупність принципів судочинства, і як інструмент або спосіб дослідження обставин справи та правовий метод забезпечення законності процесуальної діяльності, і навіть як процесуальний режим [1].

Саме тому, потрібно досліджувати багатогранність явища змагальності і розвивати дане поняття в контексті демократизації судового процесу, що забезпечує захист прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, які визнані найвищою соціальною цінністю.

На думку М. С. Строговича, якого вважають одним з основоположників вчення про змагальність сторін у кримінальному процесі, принципом змагальності є така побудова судового розгляду, в якій обвинувачення відділено від суду, котрий вирішує справу; обвинувачення і захист здійснюються сторонами, наділеними рівними правами для відстоювання своїх позицій і спростування позицій протилежної сторони, причому обвинувачений (підсудний) є стороною, яка користується правом на захист; суду належить управління процесом, активне дослідження обставин і вирішення самої справи [2, с. 189].

М.М. Полянський розуміє під змагальністю визначений метод пошуку істини, який полягає в змагальності сторін, здійснюваній і контрольованій за активної участі суду у розгляді справи [3, с. 100].

О.Д. Кузнєцова стверджує, що змагальність – це закріплена в законі форма організації кримінального процесу, заснована на ознаках, які забезпечують розподіл функцій між сторонами та судом, який вирішує справу; наявність рівноправних сторін обвинувачення і захисту та незалежного від сторін суду [4, с. 6].

Узагальнивши висловлені міркування процесуалістів можемо зазначити, що традиційно виділяють три основних елементи принципу змагальності: 1) поділ функцій обвинувачення, захисту і правосуддя; 2) наділення сторін рівними процесуальними правами для здійснення своїх функцій; 3) керівне положення суду в кримінальному процесі і надання тільки суду права ухвалювати рішення у справі [5, с. 119,121].

У законодавстві України вперше принцип змагальності сторін нормативно закріплений в 1996 році в ст. 129 Конституції України, де зазначено, що основними засадами судочинства є змагальність сторін і свобода в наданні ними суду своїх доказів та в доведенні перед судом їх переконливості [6] та у 2001 році в ст. 16-1 КПК України, хоча його застосування було передбачене переважно на стадії судового розгляду кримінальної справи.

Натомість поряд із Конституцією України даний принцип закріплений у ч. 1 ст. 22 чинного КПК України, відповідно до якої кримінальне провадження здійснюється на основі змагальності, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими цим Кодексом [7]. Тому можна однозначно стверджувати, що він набув статусу «наскрізного» принципу, який має всі підстави поширюватися на всі стадії сучасного українського кримінального процесу.

На нашу думку, питання доказування і участі у ньому сторін обвинувачення і захисту, реальний обсяг повноважень, наданих кожній зі сторін є одним з найважливіших при обговоренні принципу змагальності сторін. Аналіз чинного кримінального процесуального законодавства та практики його застосування дає змогу дійти висновку: сторони кримінального судочинства процесуально нерівні перед судом у реалізації процесуальних механізмів збирання доказів. А саме сторона захисту обмежена в реалізації її права на отримання всіх можливих доказів доведення невинуватості особи, обстоюванні своєї позиції, захисті прав, свобод та законних інтересів підзахисного, що зрештою призводить до певної асиметрії у формуванні позицій виправдувального характеру на користь обвинувальних.

У цьому зв'язку варто зазначити, що Європейський суд з прав людини визначає окремим принципом саме рівність процесуальних можливостей сторін у доказуванні, який разом із принципом змагальності виступає складовим елементом більш широкого поняття справедливого судового розгляду [8 с. 391].

Багато адвокатів, оцінюючи Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року, зазначають, що в ньому було недостатньо зроблено у напрямі створення змагального процесу, рівності сторін обвинувачення і захисту, та забезпечення права на справедливий судовий розгляд, тобто ці аспекти потребують подальшого доопрацювання. При цьому, абсолютна більшість адвокатів погоджується із тим, що сторона обвинувачення і сторона захисту мають користуватися гарантованою «рівністю сторін» у кримінальному провадженні. Разом із тим, практично усі адвокати зазначають, що наразі сторона захисту, порівняно зі стороною обвинувачення, має значно вужчі права для здійснення своїх завдань, і права сторони захисту у питанні збирання доказів необхідно розширити.

Підсумовуючи вищенаведене, варто зазначити, що змагальність є одним із елементів методу правового регулювання суспільних відносин у сфері кримінального судочинства. Саме змагальний процес відповідає принципам правової держави, характеризує кримінальне провадження як в цілому, так і окремі його стадії, передбачає чітке розмежування функцій обвинувачення, захисту та вирішення справи; процесуальну рівноправність сторін обвинувачення і захисту; наявність незалежного та неупередженого суду, який керує судовим розглядом кримінальної справи і вирішує справу в кінцевому результаті. Однак, на нашу думку, вирішальну роль для забезпечення реалізації принципу змагальності в кримінальному процесі має обсяг і співвідношення прав сторін.

Являючись основоположним принципом, змагальність сторін в кримінальному процесі України у реальності є декларативною, а положення, що сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України, є таким, що не реалізується у регулятивних нормах Кримінального процесуального кодексу України.

Тому вважаємо, що не достатньо лише нормативно закріпити, а потрібно також, щоб практичне втілення цього принципу було забезпечене відповідною побудовою всієї системи конкретної галузі права. Дана засада потребує розвитку в контексті демократизації судового процесу та приведення його основ у відповідність з напрацьованими та загальноприйнятими міжнародним співтовариством стандартами і правилами.

### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Крикливець Д.С. Реалізація засади змагальності під час розгляду скарг слідчим суддею: дис....к.ю.н. Львів, 2016. С. 13-33.
2. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса : в 2-х т. М. : Наука, 1968–1970. Т. I. 1968. 468 с.
3. Полянский Н.Н. Вопросы теории советского уголовного процесса / под ред. Д.С. Карев. М. : Изд-во МГУ, 1956. 271 с
4. Кузнецова О. Д. Проблемы реализации принципа состязательности при рассмотрении уголовных дел в суде первой инстанции : автореф. дис.канд. юрид. наук : 12.00.09. Калининград, 2004. 21 с.
5. Удалова Л.Д. Кримінальний процес України: Підручник. К.: Вид. Паливода А.В., 2007. 158 с.
6. Конституція України від 28 червня 1996 р. //Відомості Верховної Ради України.1996.№30.ст.141.
- 7.Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
8. Микеле де Сальвіа. Прецеденты Европейского суда по правам человека [Текст] / Де Сальвіа М. С.-П. : Пресс, 2004. 1072 с.

**І.І.Циліорик**  
асистент кафедри КПП, ІППО  
**Н.Коваль**  
ІППО

### ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ПОТЕРПІЛОГО ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Важливу роль в умовах розбудови правової держави відіграє проблема забезпечення захисту прав та законних інтересів особи у кримінальному процесі.

Проголосивши себе правовою державою, про що говорить ст. 1 Конституції України, Україна тим самим робить перший крок на шляху правової державності, заснованої на визнанні прав і свобод особи найвищою цінністю. Конституція України також закріпила, що права і свободи людини є невідчужуваними і непорушними (ст. 21), вони гарантуються і не можуть бути скасовані (ст. 22), а держава відповідає перед людиною за свою діяльність, тому утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [2].

Відповідно ст.55 КПК України, потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової